

skog kazivanja. No nije samo problem u prenošenju, tj. kazivanju teza. Prije svega riječ je o njihovom izvođenju. Autor se uglavnom zadržava na površnim kopovima, koketirajući s eventualnim čitačevim simpatijama za lijevo, šezdesetosmu, hipi pokret, osudu države i institucija. Nesumnjivo da takve teze mogu naći i nalaze plodno tlo u množini usijanih glava okrenutih utopiji, budućnosti, onom još-ne. Konačno, nije samo proletarijat »naivno tlo«. U malim gradskim vrtovima uspijevaju razne sorte kontrakulturne salate, zatravljavajući gradove svojom, uglavnom agresivnom i neumjetničkom — povrtnarskom strašu.

Daleko od toga da se ovdje osuđuje i jedan kontrakulturalni/supkulturalni čin. Oficijelna kultura katkad doista životari zahvaljujući samo svom institucionalnom obliku. To Dufrenne dobro uvida. Afirmativna kultura — dodata bi Marcuse — istovremeno predstavlja apologiju bijede, potiskivanje životnih nagona, kastriranje osjećaja, te, kao bitno represivni proizvod, završava logično u fašizmu. Riječ je o nečemu drugom.

Ne treba izgubiti iz vida da je ovdje riječ o jednoj sociološko-filosofsko-politekonomsko-estetičkoj analizi koja pokušava MISLITI odredene društvene fenomene, o njima dati svoj SUD i smjestiti ih u svoj sistem misli, odnosno njihovog uzajamnog odnosa. Kao konstituiranje općenitosti, mišljenje može govoriti samo ako istovremeno govori o sebi i u sebi. O redu i zakonodavstvu odnosa može govoriti samo svojim samozakonodavstvom. Govoriti o Utopiji, Revoluciji, Umjetnosti, svakako je simpatično, možda pohvalno, za neke moderno ili suvremeno — aktualno. No to nisu teme koje se mogu pamfletski obraditi. Ukoliko autor, npr. donosi tezu, a donosi je, da treba na sve moguće načine podrirati politički sistem države, onda to zahtijeva jednu temeljitu predanilizu. Ne može se, dalje, govoriti o klanoj strukturi i vladavini jedne klase, ako su klasa i proletarijat u navodnicima. Ukoliko se stalno poziva na rušenje države, bilo bi dobro potkrijepiti to nečim sočnjim, aktualnjim, a i domišljenijim od površno prenesene marksističko-lejnističke kritike države kao instrumenta vladajuće klase. Ne može se, na kraju krajeva, ozbiljno shvatiti teza o estetiziranju politike kad se nije ušlo ni u

Mikel Difren

UMJETNOST I POLITIKA

Svetlost, Sarajevo, 1982.

Slutnja ili uvidanje nedostatnosti političke revolucije otvaraju pitanja novih subjekata/načina revolucionarnih mijena. Utemeljeno u Marxovu horizontu, ovakvo će mišljenje pomisljati nove pokušaje pokušavajući uglavnom u stare sheme ubaciti nove teze. Klasa postaje »klasa«; proletarijat je već »proletarijat«, ali revolucija ostaje ono što je bila — prevrat koji iz korijena mijenja odnose u društvu. Istina, budući da se proletarijat pohabao, a klasa navukla neprepoznatljivo karnevalsko ruho — ni revolucija ne može imati svoj klasičan oblik i faze. Na scenu stupa umjetnost kao snaga koja će svojim utopijskim djelovanjem povesti svijet novim odnosima i novom društvu. Parijalnost političke revolucije zamjenjuje se univerzalno-prosvjetiteljskom funkcijom umjetnosti; zauzimanje vlasti odbacuje se u ime revolucioniranja doživljaja, osjetnosti...

Svakako da bi ishodište Dufrenneovih teza trebalo tražiti u Marcusea (Šire, u frankfurtskoj školi) i u kontrakulturalnim zbijanjima marginalnih pokreta u Evropi i Americi. Vidan je i utjecaj 68-e godine kojom odišu mnoge stranice ove knjige. No, treba odmah reći: teze Dufrennea, koliko god on za utopijsko mišljenje traži »hladnu glavu i bistru paramet« (str. 26), daleko su od strogovog (Marcuseovog) izvođenja. Izvodi se mnogo teza uz stalno kolebanje između strogovog i lepršavog, pojmovnog i pamflet-

specifičnost fenomena umjetnosti, a da ne govorimo o nedostatku temeljnih odredenja shvaćanja politike.

Mnogo je stranica Dufrenne odvojio za raskrinkavanje ideologije. No i tu je ostatio, unatoč gomili stranica, otiske svog izvanjskog pristupa. Jer, jedno je govoriti, razglabati, prevrtati i dovoditi u odnos određeni pojam, a nešto sasvim drugo iz srca problema krenuti prema određenoj postavci, ukazujući na odnos među stvarima, razvijajući određeni odnos u sistemu misli. Mjestimice se doista stiče utisak da o ideologiji Dufrenne govoriti kao o životu biću — prevrtljivoj i zloj vještici. Na žalost, to istovremeno znači da se nije uspjela na problemu i primjerima jasno pokazati perverzija proizvođenja lažne svijesti, već se nasjelo fetišizaciji pojma kojom se pokriva prostor analize, ali se u njega ne ulazi. Tako je ideologija »moćna«, »vlasta«, »ima mnogo pipaka«, »osvaja«, »širi se«, »zapovijeda« (str. 59); nje ima i u narodnim mudrostima, i u reklamama, ona prodire u sve institucije, ona se prikriva i prerađava (str. 60); pod okriljem kulture ideologija prodire u doživljaj (str. 67). Ona se javlja u »strahu od žaca«, »strepnji od kastracije«, »spodložnosti autoriteta«, »poštovanju moralnog zakona« ... (68).

Nedostatnost političke revolucije i uvođenje UMJETNOSTI KAOUTOPIJSKE DJELATNOSTI u razmišljanja o mijenjanju svijeta — potire razliku između politički i umjetnički revolucionarnog. Za Dufrennea postoji tako samo jedna revolucija, i to kao »neprestano preobražavanje ljudskih praksi« (str. 243). Ne-umjetnost, odnosno politizirana umjetnost postaje NARODSKOM UMJETNOSCU. Njeni oblici su štrajk, emigracija, sprej, politička revolucija, seksualna sloboda, smijeh... Riječ je, dakle, o jednoj PERMANENTNOJ, USITNJENOJ REVOLUCIJI koja pokušava izvan partija i strategiju zauzimanja vlasti otvoriti/shvatiti prostor akcije: »obnoviti iskustvo čula« (82), »stvarnost ponovo prožeti imaginarnim« (82), oplemeniti rad stvaralaštvom, izvesti politiku ponovo na Agoru...

Pred nama je dakle jedna beletrička utopija o sprej-revoluciji, s polumračnim terminom narodske umjetnosti, s mnogo malih i jednom temeljnom manjkavošću — ambicije autora nesraz-

mjerne su s opremljenošću metodološkog instrumentarija. Slažemo se gotovo sa svim Dufrennovim tezama; ne slažemo se ni s jednim njegovim bitnim izvođenjem. Njegova knjiga pali i ostavlja hladnim. Umjetnost i politika varaju: nosi utopiju, razbuktava dionizijsku krv, ostavljajući kutak stroge svijesti potpuno razočaranim.

Sead Alić